

„*Historia est magistra vitae.*”
„*Discendo discimus.*”
(A történelem az élet tanítómestere.
Tanítva tanulunk.)
(*Latin közmondások.*)

Dr. Hadnagy Imre József:

TUDOMÁNYOS MUNKA A TŰZOLTÓ MÚZEUMBAN avagy a tudományos kutatómunka és a gyűjtemény tudományos feldolgozása

BEVEZETÉS

A múzeumokról is szóló törvény (1997. évi CXL tv.)¹ szerint a Tűzoltó Múzeum feladata a tűzvédelem körébe tartozó anyagok (írással, és tárgyi emlékek):

- Folyamatos gyűjtése.
- Nyilvántartása.
- Megőrzése.
- Restaurálása.
- Tudományos feldolgozása.
- Publikálása.
- Kiállításokon, illetve más módon történő bemutatása. [2]

A Tűzoltó Múzeum (a Továbbiakban Múzeum) a törvényi besorolás szerint országos gyűjtőkörű - műszaki irányultságú - szakmúzeum. Alaprendeltetésének megfelelően a tűzvédelem írással és tárgyi emlékeinek tudományos teljességre törekvő, tudományosan rendszerezett gyűjteményét kezeli. Az intézmény - szakmúzeumként - ellátja a jogszabályban ráruházott feladatokat. A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság háttérintézményeként a főigazgató szakmai felügyelete alatt áll. [2]

A Múzeum működése szempontjából kardinális (alapvető) kérdés, hogy rendelkezik-e a szakmai normatívák szerint szükséges tárgyi és anyagi feltételekkel, megfelelő épülettel, alkalmazottakkal? A kérdésre a válasz: igen, a törvényi előírásoknak ebből a szemszögből a Múzeum szükségszerűen megfelel. Megjegyzendő azonban, hogy mint napjainkban sok más intézmény a működőképesség határán állva végzi feladatait. [2]

A Múzeum a szakmai munkavégzéshez szükséges tárgyi feltételekkel (önálló épületrésszel – benne irodákkal, műhelyekkel, raktárakkal, kiállító termekkel, stb.; a tűzoltószerkeztározására fedett helyiségekkel rendelkezik. Az írással anyagok, fényképek nyilvántartása katalógusrendszerű, a könyvtár anyaga nem önálló helyiségben, hanem irodákban polcokon, és folyosón szekrényekben van elhelyezve. A videóanyag, az éremgyűjtemény sok kuriózumot tartalmaz, meglehetősen rendezett körülmények közötti elhelyezésben. A tárgyi emlékek raktáraiban, tároló helyein azonban nagy a zsúfoltság. A kiállítótermekben a

¹ Helyesen az 1997. évi CXL törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. 42.§ (1), (2), (3). A 2001. évi LXIV törvény a kulturális örökség védelméről szóló törvény is ró kötelezettségeket a Múzeumra.

tűzvédelem fejlődését szemléltető anyagok - a legrégebbi időktől napjainkig – keletkezésük (megalkotásuk) időrendjébe kerültek elhelyezésre.

A múzeumi gyűjtemény - napjaink követelményeinek jobban megfelelő - számítógépes nyilvántartási rendszerének kialakítása folyamatban van. A számítógépes program adatokkal való feltöltése szakértelmet igényel. Tulajdonképpen ennek a feladatnak a megoldásához a számítógépes programot, a nyilvántartási rendszert jól ismerő szakember és adatrögzítő(k) koordinált munkavégzésére van szükség. Az adatrögzítés hosszadalmas munkájának elvégzéséhez a jelenleg meglévő néhány számítógépnél több kellene.

Napjainkban a múzeumi munkák szinte mindegyike igényel számítógépes támogatást. Így nem egy álomnak tűnő kívánság, hogy a Múzeum minden dolgozójának legyen PC-je, és világhálózathoz való hozzáférési lehetősége. Nyolc számítógép idealizált helyzetet teremtene, még szükség esetén a külső kutató(k) munkáját is segíthetné.

A Múzeum utalt intézményként, önálló gazdálkodást nem folytat. Az Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság költségvetésben biztosított pénzkeretek a legszükségesebb kiadásokat fedezik. A pályázatokon nyert pénzkeretek célirányos felhasználásában az intézmény önállósággal rendelkezik, és ez remélhetően a jövőben sem változik meg.

Az alkalmazotti állományban vannak rész-, és teljes munkaidőben foglalkoztatottak, főállású, és szerződéses dolgozók. A Múzeumban arra alkalmas és felkészült személyek dolgoznak. A törvényből levezethető, abban előírt feladatokhoz tartozó szakterületek nem önálló munkakörök. A múzeumi nyilvántartás kezelése a muzeológus (teljes munkaidőben foglalkoztatott közalkalmazott), könyvtáros (szerződéses dolgozó), részben a rendszergazda (teljes munkaidőben foglalkoztatott közalkalmazott) feladata. A tárlatvezetők (rész munkaidőben foglalkoztatott közalkalmazottak) az alapfeladataik mellett őrzési, és anyagőrzési feladatot is ellátnak. A többi feladat és azok megoldását végző személyek felsorolásától eltekinthetünk. A példákban kitűnik, hogy a Múzeum jelenlegi állományának megtartása szükségszerű, ők kiegészülve a szerződéses dolgozókkal a működőképességet biztosítani tudják.

A múzeumi munka egy fontos területe a tudományos kutatás, a gyűjtemény tudományos feldolgozása (ezekről később részletesebben lesz szó). Azt már előljáróban meg kell jegyezni, hogy a Múzeumnak tudományos fokozattal rendelkező kutatója nincs. A tudományos munka, a tudományos feldolgozás célirányosan ennek a feladatnak a végzése elsősorban a muzeológus feladata, de ebben mások is fontos szerepet vállalnak. Egy múzeumban - bármely munkakörben - dolgozó személyt nagy valószínűséggel előbb-utóbb „megcsapja a tudomány szele”. Kevés kivételtől eltekintve sokaknál belső indítatként kialakul valaminek a megismerésére való törekvés, érdeklődést vált ki a gyűjtemény maga, vagy annak egy része, egy érdekesebb esemény, vagy események sora, egy nagy találmány születése, utóélete, azok megismerését követően nem kizárt a szerzett ismeretek írásba foglalása sem. Egyesek ezen az úton haladva eljutnak a tudományos igénnyel végzett kutatómunkához, a kitartóbbak meg sem állnak a tudományos fokozat megszerzéséig.

Tudományos kutató (munkatárs) hiányában ezen a területen folyó munka eredményei mégis elismerésre méltóak. Az elmúlt ötven évben a Múzeum dolgozóinak kezéből számtalan írásmű, tanulmány, újságcikk, ismeretterjesztő

írás került ki. Nem beszélve technikatörténeti kiadványokról, szakkönyvekről, a Múzeum munkáját és gyűjteményét bemutató, népszerűsítő anyagokról. A tudományos munka, a gyűjtemény tudományos feldolgozása a - mindig munkaerőhiánnyal küszködő - Múzeumnak erős oldala volt, és marad. Az hogy mindez lehetne még jobb is az nem az intézmény dolgozóin múlik.

A gyűjtemény restaurálása (helyreállítás, konzerválás, karbantartás) folyamatos, pályázati pénzek felhasználásával érzékelhető módon folyik. A Múzeum anyagainak őrzése korszerű (füst-, hő-, mozgásérzékelővel rendelkező) elektronikai rendszerrel történik, amelyet ki kellene egészíteni egy videokamerás figyelőrendszerrel. A gyűjtemény bővítése folyamatos, a szűkös anyagi lehetőségek nem teszik lehetővé a vásárlást, a gyarapodás szinte egyetlen forrása az ajándékozás.

A Múzeum állandó kiállítása szakmai szempontból nagyon látványos és értékes, meggyőzően mutatja be a tűzvédelem fejlődésének tendenciáját, eredményeit. Nagy teret szentel a tűzoltóügy magyar feltalálóinak, vezető személyiségeinek, a nagy magyar találmányoknak. A sugárcsővek, a sisakok történetét nagyon szemléletesen tárja a látogatók elé. A tűzoltóérem és jelvény kiállítás impozáns. Az időszakos és vándorkiállítások sora jelzi a nagyközönséggel való kapcsolattartás fontosságát. A Múzeum alapításának ötvenéves évfordulójára rendezett emlékkiállítás a jövőképet is felvillantja, azzal az optimizmussal a háttérben, hogy annak megvalósulása nemcsak álom.

A közönséggel való kapcsolat szélesítése, a Múzeum munkájának népszerűsítése, a tűzvédelem körébe tartozó ismeretek terjesztése – ennek egyik nagyon kedvelt, és látogatott fóruma a filmklub; a médiumokkal való kapcsolattartás a közművelődési felelős feladata, amely célirányosan, szakszerűen valósul meg.

A TUDOMÁNYOS KUTATÓMUNKA

A tűzvédelem szó kifejezhet fogalmat, tevékenységet, ismeretrendszert, tágabb értelemben egy intézményrendszert, de a tudományok egy interdiszciplináris (több tudományágra kiterjedő, több szakterületet érintő) részterületét is jelöli. (A magyar nyelv egyik sajátossága, hogy a rövidítésre törekszik ezért van az, hogy egy-egy szó kifejezés többféle értelemben is használható.)

A tűzvédelem interdiszciplináris részterülete a tudománynak kifejezés megértéséhez - a teljességre való törekvés nélkül - a következő magyarázat fűzhető. A tűzoltószerkelet létrehozása műszaki ismereteket, és gyakorlati tevékenységet követel; a tűzoltó eszközök működése természeti törvényeken, fizikai kémiai folyamatokon alapul; így a műszaki, és természettudományokhoz való kötődése teljesen egyértelmű. A tűzvédelem társadalmi tevékenység, melynek törvényszerűségei, eljárásai, az emberek tűzvédelemmel kapcsolatos magatartás formái, a tűzvédelem vezetési kérdései a társadalomtudományi területhez kapcsolódnak, de vannak a tűzvédelemnek a mezőgazdasági tudományokkal, az orvostudományokkal kapcsolatos összetevői is. A Magyar Tudományos Akadémia felosztása szerinti tudományágak mindegyikével van közös területe a tűzvédelemnek. Ha egy szaktudománynak – jelen esetben a tűzvédelemnek – legalább két tudományággal van közös területe, azaz

interdiszciplináris, akkor rá a *határtudomány* megnevezést is szokták használni.[2]

A tűzvédelemnek, mint határtudománynak a fő feladata, hogy állandóan kutassa és feltárja a tűz megelőzésének legelfogadhatóbb eljárásait, az ártó, pusztító tűz elleni küzdelem leghatékonyabb módjait és formáit. Olyanokat, amelyekkel a legkisebb erő és eszközfelhasználás mellett, a legrövidebb időn belül elérhető a tűz megelőzése, adott esetben a megfékezése. Az előzőekből következik, hogy a tűzvédelemben központi kérdés a tűz elleni küzdelem (megelőzés, oltás, felderítés) legeredményesebb módjainak megtalálása, a tűzvédelmi szervek, de kiemelten a tűzörségek (tűzoltási csoportok) leghatásosabb alkalmazási formáinak kidolgozása.

A Tűzoltó Múzeumnak nem feladata a tűzvédelemnek, mint határtudománynak a teljes vertikumában kutatómunkát folytatni. (Ez azonban nem zárja ki, hogy az itt dolgozók a jelent, sőt a jövőt érintő tudományos kérdésekkel is foglalkozzanak.) Az alaprendeltetésből következően a tűzvédelem írásos és tárgyi emlékeinek tudományos teljességre törekvő, tudományosan rendszerezett gyűjteményének a kezelése elsősorban azt követeli meg az intézménytől, hogy a gyűjteménybe bekerülő anyagok tudományos feldolgozása megtörténjen, a megelőző korok tűzvédelmi kérdéseinek kutatása álljon a tudományos kutatómunka középpontjában. (Meg kell jegyezni, hogy ez a tevékenység ezzel teljes összhangban volt az elmúlt ötven évben.) [2] [3]

A Tűzoltó Múzeum tudományos kutatómunkája az elmúlt idők embereinek, szervezett, vagy szervezetlen tűzoltó erőinek hasznos társadalmi gyakorlati tevékenységére, elméleti és gyakorlati tűzmelegelőzési munkájára, fejlesztő tevékenységére, az ezekből levonható tapasztalatok elemzésére, törvényszerűségek feltárására, a tűzvédelem szempontjából kiemelkedő jelentőségű események leírására, az abból levonható tapasztalatok összegzésére, stb. összpontosul. Mindezeket a tűzvédelmi kérdéseket az adott történelmi kor társadalmi életét, anyagi-technika feltételeit figyelembe véve tanulmányozza. Ily módon az intézményben folyó tudományos kutatómunka a történelemtudomány alkotórésze is. [3]

Az előzőekből eredően a tudományos kutatómunka kiterjed²:

- A tűzvédelem történetére, amelynek kutatása során feltárja a tüzek megelőzése érdekében folyó hasznos társadalmi tevékenységet, az ártó, pusztító tűz elleni fellépés társadalmi szükségességét, az adott korban alkalmazott tűzoltási technika (technológia) lényegét, a helytelen tűzoltási technika következményeit, az alkalmazott tűzoltási mód(ok) eredményeit, az állami szerepvállalás hiányát vagy meglétét, szükségességét, helyét és szerepét, elkerülhetetlenségét.
- A taktikának (a tűzoltás művészetének), a megelőző, és a felderítő tűzrendészetnek a kialakulására, fejlődésére.
- A tűzoltásban résztvevő emberek (a szolidaritás elv alapján résztvevők; a kötelezettek; adott korban az iparosok, a céhek; az önkéntes és hivatásos tűzoltók) tevékenységére, feladataira.
- A szervezett tűzoltóerők kialakulására, fejlődésére, tevékenységének rendjére.

² Szemelvények II. kötet. (MNVK Tudományos osztály, MNVK Szabályszerkesztő és koordinációs osztály, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1980. Hadtörténelem címszó. 83-87. oldal)

- A megelőző, és a felderítő tűzrendészet szervezeteinek kialakulására és fejlődésére, tevékenységének rendjére.
- A tűzoltószerkek (tűzoltótechnika) történetére. Azok kifejlesztésének és fejlődésének általános kérdéseire, technikai színvonalára, alkalmazásának módjaira, működésének tanulmányozására, a különböző történelmi időszakokban kifejlesztett tűzoltószerkek tűzoltóügyre gyakorolt hatásának vizsgálatára, a fejlődés tendenciájára.
- A magyar feltalálók, fejlesztők korszakos találmányainak vizsgálatára, azok tűzvédelemben betöltött szerepének feltárására.
- A tűzvédelem irányításának történetére, (amely összefüggésben van az adott korban az állami szerepvállalással), a fejlődés tendenciáinak feltárására, az irányító szervek történetére, gyakorlati tevékenységére, a tűzoltóügy fejlődésében betöltött szerepére.
- A tudományok fejlődésének, az ipari, és tudományos-technikai forradalomnak a tűzvédelemre gyakorolt hatásának vizsgálatára. A modern tűzvédelem kialakulásának történetére.
- A tűzvédelem történetének olyan speciális területeire is, mint a tűzvédelmi történetírásra, a tűzvédelmi forráskutatásra, a tűzvédelmi archeológiára, és tűzvédelmi statisztikára. [3]

A tűzvédelem, mint határtudomány valamennyi alkotórésze és speciális szakterülete szoros kölcsönhatásban van egymással. Közülük vezető helyen a tűzvédelem története, a megelőző tűzrendészet, taktika, és a felderítő tűzrendészet áll.

A tudományos kutatómunka nem öletszerűen végzett tevékenység a kutatott témával kapcsolatos munka bizonyos sorrendjét és logikai felépítését, valamint a kutatás folyamán alkalmazott gyakorlati eljárásokat foglalja magába. [1]

A Múzeumban folyó tudományos kutatómunka elsősorban elméleti jellegű, de az elméleti kutatás eredményei gyakorlatban is megjeleníthetők, mint például az aquincumi víziorgona rekonstrukciója (1. kép) esetében.

Egy adott téma kutatásának általános menete leírható, és az a tapasztalatok alapján a következő fázisokat foglalja magába³:

- Irodalmi anyagok felkutatása.
- A téma szempontjából legfontosabb forrásanyagok tanulmányozása, feldolgozása.
- A feldolgozott ismeretanyag elemzése.
- A forrásanyagok összevetése. Következtetések megfogalmazása.
- A kutatás eredményeinek összegzése.
- Az írásmű elkészítése. (A kutatás eredményeinek formába öntése.)

A részfolyamatok egymással szorosan összekapcsolódnak, összefonódnak, arányuk változó, de a logikai folyamat minden egyén kutató munkájában felismerhető. [1]

A tudományos kutatómunka szolgálatában az alábbi dokumentumok, és tárgyi emlékek állnak:

- Írott dokumentumok (könyv, cikk, fordítás, kézirat, kivonat, táblázat, szabadalmi leírás, szabályleírás, szabályzat, utasítás, parancs, stb.)

³ Lantódi idézett műve 73. oldal.

- Kiadatlan (nyilvánosságtól elzárt) dokumentum (kutatói jelentés, tudományos beszámoló, gyártási leírás, műszaki dokumentáció, stb.)
- Ikonográfia dokumentumok (tervrajz, fénykép, film, diafilm, mikrofilm, térkép, videofilm, stb.)
- Plasztikai dokumentumok (érem, pénz, pecsét, plakett, stb.)
- Fonetikai dokumentumok (hanglemez, magnetofon-felvétel, CD, stb.) [1]

**1.kép.
Az aquincumi víziorgona rekonstrukciója**

Egy szakmúzeum könyvtára nem elégíthet ki minden igényt, csak a gyűjtőkörébe tartozó dokumentumokkal állhat az olvasó, kutató rendelkezésére. A gyűjtemény anyagában való eligazodáshoz elsőként a katalógus nyújt segítséget. A katalógusok lehetnek:

- Betűrendes, amely a szerzők nevének, ha ilyen nincs a címeknek a betűrendjében csoportosítja a műveket.
- Szakkatalógus, amely ismeretágak szerint csoportosítja a dokumentumokat.
- Tárgyszókatalógus, amely a mű tárgyát kifejező szavak betűrendje szerint készül.
- Szótárkatalógus, amely a betű- és tárgyszókatalógus egyesítésével készül.
- Egyéb más katalógusok is pl. helyrendi, időrendi, címkatalógus, stb. [1]

A kutatómunka eredményének formába öntése⁴ függetlenül attól, hogy egyéni vagy közös munka eredményét kell megjeleníteni többféleképpen lehetséges. Végeredményként születhet:

⁴ Lantódi idézett műve 108-110. oldal.

- Tanulmány. (Az elért eredmények bizonyítását, a kutató önálló gondolatait is tartalmazza.)
- Cikk. (Folyóirat részére készül, amelyben a kutatási eredmények, és gondolatébresztő felvetések vannak megfogalmazva.)
- Referátum. (A kutatás eredményeit és a felvetett problémákat foglalja össze.)
- Korreferátum. (A referátum témájához kapcsolódó részterületen elért kutatási eredményekről tájékoztat.)
- Jelentés. (Akkor készül, ha szélesebb körű publikálás lehetetlen.)
- Előterjesztés. (A fontos állami döntések végleges meghozatala előtt készül, azokról a tudományos eredményekről, amelyek a lehetséges alternatívákat jelzik, azok előnyeit, hátrányait megvilágítják.)
- Leírás. (Elsősorban műszaki jellegű kutatási eredmény megjelenítésére készül.) [1]
- Hosszabb kutatómunkát követően szakkönyv, esetleg tankönyv.
- Ismeretterjesztő, népszerűsítő kiadványok.

A kutatás eredményeinek formába öntését követően az elért eredmények elismerése, azok helyességének, hasznosságának megítélése érdekében a véleményező értékelésnek fontos szerepe van. A tudományos kutatók igénylik is, hogy írásműveik ilyenképpen is megmérettessenek. [1]

A tudományos közlést törvény szabályozza, a szerzői jogot törvény védi⁵. A törvény kitér a szerző személyéhez fűződő és a vagyoni jogokra; rögzíti az idézés, átvétel szabályait. A bibliográfiai hivatkozás jogilag, és társadalmilag elfogadott rendje ugyancsak részletesen megtalálható a törvényben.

Az írásművek véleményező értékelésénél mindenképpen ki kell térni az irodalmi hivatkozásokra is. Ezzel kapcsolatban érdemes megfontolni egy tréfás gondolatot, amelyet Lantódi József: *Hadtudományi kutatásról* című könyvében Gasztilovics professzorra hivatkozva ad közre, mely szerint:⁶ „*Ha csak egy szerzőtől másolsz, akkor az plagizálás (idegen termék eltulajdonítását végzed); ha kettőtől-háromtól akkor kompilálsz (ollózol); ha többtől, akkor eruditív vagy (olvasottságról, műveltségről, képzettségről teszel tanúságot). Végeredményben tehát az eredetiséget valamely tudományos munka esetében megfontoltan kell elbírálni.*” [1]

A GYŰJTEMÉNY TUDOMÁNYOS FELDOLGOZÁSA

A tűzvédelem írásos és tárgyi emlékeinek tudományos teljességre törekvő, tudományosan rendszerezett gyűjteménye – a Múzeum gyűjteményi anyaga – egyrészt jól kezelhető alapot szolgáltat a kutatómunkához, másrészt a nagyközönségnek – egy jól átgondolt, megtervezett, és látványosan kivitelezett kiállítási anyaggal - meggyőzően mutatja be a magyar tűzoltóügy fejlődését. A Múzeum ezek szerint a tudományos munka egyik (kutató)bázisa, de egyben közművelődési, ismeretterjesztő feladatot is ellátó intézmény. Arra vonatkozóan,

⁵1969. évi III. sz. törvény a szerzői jog védelméről.

⁶ Lantódi idézett műve 114. oldal.

hogy ezt a látogatók – már a Múzeum állandó kiállításának ötven évvel ezelőtti megnyitásakor - is így érezték, álljon itt az emlékkönyv 1957. 10.10-i bejegyzéséből egy részlet (Barsy János - Budapest VIII. kerület Rökk Szilárd út 16 - kisiparos tollából): „A látogatók örömmel állapítják meg, hogy országunk is lépést tart a világgal. Az itt látottak tanítanak, oktatnak mindenkit, hogy a tűzvédelmi szabályokat betartsák.”

A Múzeum fennállása alatt közel 40 munkatárs működött közre az intézmény fenntartásában, a tudományos és gyűjteményi munkában, kiállítások tervezésében és készítésében. 5 évkönyv, 12 önálló szakkönyv, számtalan ismertető tanulmány és szakkikk, valamint 60 kiállítás fémjelzi tevékenységüket. A vidéki kiállító helyek – Eger, Bonyhád, Vörs – a kiállítási anyagot a Tűzoltó Múzeum gyűjteményéből kölcsönözték. Az elmúlt ötven év alatt az intézmény 10 állandó, több mint 50 időszakos, illetve vándorkiállítást készített.

A Múzeum gyűjteményéből az **állandó kiállításon** bemutatott – elsősorban magyar vonatkozású - írásos és tárgyi emlékek hitelesen tárják a látogatók elé a hazai tűzoltóügy évszázadok alatt elért eredményeit, a nehézségeket, a fejlődés tendenciáját, jól érzékeltetik a magyar tűzvédelem elméleti és gyakorlati oldala közötti óriási szintbeli különbséget, megfogható közelségbe hozzák a magyar tűzoltóügyet támogató személyeket, a kiemelkedő technikai találmányokat és megalkotóit.

A többször megújított állandó kiállítás a megfogalmazottaknak - a Múzeum fennállásának eddigi ötven évében - teljes egészében megfelelt. Az alapítás után két évvel megnyílt kiállítás anyaga arról tanúskodik, hogy a Múzeum akkori munkatársai - élükön **Minárovics János** hivatásos tűzoltó százados igazgatóval - a gyűjtemény gyarapításával párhuzamosan, gondot fordítottak annak színvonalas feldolgozásra, a kiállítás anyagának alapos megtervezésére. Így biztosítva a tudományos feldolgozás és a kiállítás tudományos rendezettsége közötti összhangot. Megújításkor ennek meggyőzőbbé tételére, és újabb anyagok „beépítésére” vállalkoztak a kivitelezők. Ez egyébként hitelesen tükröződik vissza az alapítás ötvenedik évfordulóján megnyitott időszakos kiállítás anyagából is. A vándorkiállítások sora is azt bizonyítja, hogy a Múzeum ezirányú tevékenységének meg tud felelni.

A Múzeum munkájának ilyenféleképpen történő megjelenítése nem egyszemélyes munka abban érdeme van sokaknak. Azoknak, akik a látványtervet elkészítik, a tárolókat megépítik, az írásos és tárgyi emlékeket előkészítik, a grafikai munkát kivitelezik, az írásbeli anyagokat megfogalmazzák, megjelenítik, a kiállító termeket berendezik, a segédmunkát végzik, stb. Név szerint is mindenkit illene megnevezni.⁷ A teljesség igénye nélkül ebben a munkában kiemelkedtek: Minárovics János (a Múzeum első igazgatója), Dr. Szabó Károly (volt igazgató), Csicsmann Gyula (igazgató), Dr. Váry Lászlóné (volt igazgató), Réti Rezső (igazgatóhelyettes), L. Szabó Béla, Malomsoki János, Farkas József, Csuzi Gábor, Uhrinné Kárpáti Anna, Tarján Rezső, Hajas Tibor, Dr. Szilágyi János.

A Múzeum tudományos igényű munkájához tartozik a **tárlatvezetés** is. Az emlékkönyvek tanúsága szerint ez a munkaterület is betölti az ismeretterjesztő,

⁷ Sajnálattal jegyzem meg, hogy ennek nehéz lenne megfelelni. A Múzeum évenkénti munkáját megőrkítő feljegyzésekkel nem találkoztam, pedig ötven év az már nagy idő, egy folyamatosan vezetett történelmi könyv sok mindent megőrizne – megőrzött volna - az utókor számára.

tájékoztató, a Múzeum munkáját népszerűsítő, a tűzvédelem fontosságát hangsúlyozó szerepét. A tárlatvezetők ennek a feladatnak megfeleltek/megfelelnek, mert kivétel nélkül nagy oktatási tapasztalattal rendelkeztek/rendelkeznek (korábban tisztképző intézeteknél hosszú ideig oktatói munkakörben dolgoztak), jól felkészült szakemberek.

A tárlatvezetésben hosszú idő óta meghonosodott a tudományos igényű tájékoztatás, a tűzvédelem fejlődésének sokoldalú, az ember ösztönös tevékenységétől sok nehézségen, megpróbáltatáson, leleményességen keresztül a tudatos, tudományos alapokon nyugvó tűzvédelmi tevékenységig történő bemutatása, a tűzvédelem nagyjainak, feltalálóinak népszerűsítése, a találmányok bemutatása.

A Tűzoltó Múzeum munkájában szokásos dolog, hogy a tárlatvezetők a látogatót mindegyikének – aki arra igényt tart – szakszerű tájékoztatóval állnak a rendelkezésére – azaz egyéni tárlatvezetést is végeznek. Az előre bejelentett látogatások azonban alapos felkészülést is igényelnek.

A tárlatvezetés nagy türelmet, felkészültséget, pedagógiai módszereket is igénylő munka. A szakszerű ismeretközlés ugyan nélkülözhetetlen, de nem elegendő kritériuma a jól végzett munkának. A tárlatvezető központi figura ebben az „akcióban”, de az érdeklődés felkeltésében, és fenntartásában is van tennivalója, az ismeretszerzésre valami módon a látogatókat is aktivizálnia kell.

Ennek érdekében első lépés, hogy a csoportok látogatásra való bejelentkezésekor tisztázzuk:

- A csoport létszámát, összetételét, életkorát. (Hazai, vagy külföldi látogatók várhatók. Gyerekekről, felnőttekről van-e szó? Egyidős, vagy vegyes életkorú személyek alkotják a csoportot? Ha külföldiek tolmács kíséri-e őket? Vannak-e a csoportban fogyatékkal élők?)
- A csoport tagjai szakemberek, vagy csak érdeklődők. (Milyen felkészültségű egyének alkotják a csoportot.)
- Van-e kötött témája a látogatásnak, vagy általában a tűzvédelemmel akarnak megismerkedni, vagy a tűzvédelemről kívánnak ismereteket szerezni?
- Mely időpontban érkeznek, mennyi időt akarnak a látogatásra fordítani?
[7] [8]

A tárlatvezetőnek a felkészüléskor át kell gondolni, hogy milyen stratégiát választ:

- Általános tárlatvezetést tartson-e?
- Hangsúlyt fektet-e az aktív részvételre? (Frontális „osztályfoglalkozás”.)
- Megvalósítható-e az „olvassunk a tárgyakból” elv?
- A „felfedezés” módszerét alkalmazhatja-e?
- A csoport tagjainak milyen élményanyagára támaszkodjon?
- A látogatók milyen ismereteire lehet építeni a bemutató során?
- Hol kell az elemzésre helyezni a hangsúlyt?
- Milyen kérdéseket kell feltenni, hogy a látogatók nyitottá váljanak, kedvvel és kíváncsisággal fedezzék fel és ismerjék meg a tűzoltó emlékeket?
- Gyermek csoportok esetén lehet-e, vagy mennyiben lehet a kísérő tanárok (konduktorok) közreműködésére támaszkodni? [7]

A tárlatvezetés során célszerű megszívlelni az alábbi gondolatot:⁸ „A jó múzeumi oktatás nem azon múlik, hogy közöljük a látogatókkal, amit egy dolgról tudunk, hanem sokkal inkább azon, hogy tárgyi tudásunkat kérdésfeltevésre használjuk, mert ez megmozgatja, bevonja és motiválja a látogatókat, hogy aktív részeivé váljanak saját múzeumi tanulási és élményszerzési folyamatuknak.” [8]

2.kép
A sugárcső kiállítás egy részlete

A tárlatvezetésben tehát központi kérdés, hogy a látogatókat aktív szereplőkké tegyük. Nem az a leglényegesebb dolog, hogy a látogatók a tényekkel szembesüljenek, hanem sokkal inkább az érdeklődés felkeltése a tűzoltóügy, és annak emlékei, eseményei iránt.

Az erotematika (a kérdezés művészete) segítségével van a tárlatvezetőnek. Egy nagyon általános kérdéssel kezdődhet a „beszélgetés”, a nyitott kérdésre adott válasz mindig „helyes” lesz, és ezzel megnyílik a kapu a párbeszéd előtt. A látogatók válaszai alapján a helyes irányba vezethetjük a beszélgetést. Az elhangzottakat természetesen ki lehet egészíteni olyan részekkel, amelyek kuriózumnak számítanak. A lényeg az egész folyamatban, hogy a látogatók személyes kapcsolatot kerüljenek a tárlatvezetővel, de elsősorban a kiállított tárgyakkal. Gyermek látogatók esetén játékos elemeket is lehet beleszőni ebbe a folyamatba. Jó módszer, ha a mondanivalónkat irodalmi alkotásokból vett részletekkel, versekkel, népi megfigyelésekkel, stb. egészítjük ki. Nagy sikere van azoknak a kiállított tárgyakkal, amelyeket a látogatók megérinthetnek, működtethetnek, megszólaltathatnak. A gyerekek – esetenként felnőttek is – nagy átéréssel, kedvvel próbálják fel - az éppen erre a célra kihelyezett - sisakokat, de még érdekesebb a dolog, ha megengedjük, hogy abba le is

⁸ Nicolas Ruocconak a Metropolitan Museum of Art múzeumpedagógusának a megállapítása. (JUHÁSZ Litza: Kapcsolattartás a múzeum és az iskolák között. Hídépítés osztálylátogatásokkal. II. rész. (Múzeumi Hírlevél. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, XXVI. Évfolyam 5. szám 2005. május. 195. oldal.)

fényképezzék őket. A hangélmény is fokozza az érdeklődést, szinte minden látogató, vagy látogatócsoport él a csengő, a légoltalmi sziréna „megszólaltatásának” lehetőségével. [8]

Gyermek csoportok látogatása esetén differenciálásra kell törekedni, a fiatalabb gyerekek „játszani” szeretnek. Minél idősebbek a tanulók annál inkább hosszabban és mélyebben lehet velük beszélgetni, a játékos elemeket azért az ő esetükben is célszerű alkalmazni. [8]

A kiállítótermekben a frontális „osztályfoglalkozás”, a látogatók aktív részvétele a „foglalkozáson”, a felfedezés élménye, a megbeszélő és kérdező módszer, egyes kiállított tárgyak „működésbe hozása” útján szerzett élmények kellő útravalóul szolgálnak, ahhoz is, hogy látogatóink az alaposabb megismerés céljából ismét visszatérjenek a Múzeumba.

Egy korábbi kezdeményezésre a gyűjtemény tudományos feldolgozásának célirányosabbá tételére **témafelelősi rendszer** alakult ki, amelynek az a lényege, hogy ki-ki korábbi szakmai tevékenysége, vagy érdeklődési köre alapján vállalta – kapta - egy-egy részterület kutatását, szakanyagok gyűjtését, azok rendszerezését, az elért eredmények írásba foglalását, vagy kiállítási anyagként való összerendezését. Ennek nyomán született meg – a teljesség igénye nélküli felsorolással: „A sugárcsövek fejlődéstörténete” (L. Szabó Béla), „A tűzoltó kitüntetés és érem” kiállítás (Minárovics János), A „Sisakok fejlődéstörténete” (Minárovics János), és más korábbi időszakos kiállítások anyaga. A témafelelősök tollából írásos anyagok is születtek, amelyek megjelentek különböző folyóiratokban, kiadványokban.

A feladatok ütemezése, a múzeumi munka tervszerűsége, a gyűjtemény tudományos feldolgozására vonatkozó (rövidtávú) terv a Tűzoltó Múzeum adott évre vonatkozó programtervében ölt testet. A 2005 évi programtervben így szerepelnek:

- A kiállítások, vándorkiállítások.
- Kiadványok.
- Kapcsolattartási rendezvények.
- Pályázatok.
- Kommunikációs feladatok, közművelődési programok.
- Gyűjteményi feladatok.
- Restaurálási munkák.
- Az információs rendszer megújításának feladatai.
- Külföldi programok.
- Egyéb feladatok (konferenciákon való részt vétel, katalógusrendszer fejlesztése, tudományos kutatók fogadása, konzultációk, stb.)

A múzeumban folyó tudományos munka tervszerűsége érdekében **kutatási témák** kerültek kijelölésre, az alábbiak szerint:

- A vízzeloltás és a sugárcsövek fejlődéstörténete.
- A száraz és vízkármentes oltás története.
- A turbóreaktív oltógépek.
- Az impulzusoltás.
- A tűzoltóügy nagy személyiségei.
- A tűzvédelem magyar feltalálói.
- Az elektronikus könyvtár a Tűzoltó Múzeum tevékenységének szolgálatában.
- A szervezett magyar tűzoltóság.

- Állami szerepvállalás a tűzvédelemben.
- A gőzgépek magyarországi felhasználása.
- Létrák, gépezetes létraszerkezetek, kosaras emelőszerkezetek (gépjárművek).
- A tűzoltó védelme. (Védőfelszerelések, légzőkészülékek.)

A tudományos munkával kapcsolatos teendők **tervezése, szervezése, irányítása** vezetői feladat. A feladatok megoldása nagyfokú önállóságra épül. A tudományos kutatómunka sikeres irányításában fontos szerepe van annak, ha a vezető:

- Személyesen is részt vesz a célok, kutatási témák meghatározásában.
- Ellenőrzi, és figyelemmel kíséri a feladatok végrehajtását.
- Részt vesz rendezvényeken, maga is végez kutatói feladatot.
- Kész az új gondolatok elfogadására.
- Biztosítja az alkotómunka szabadságát, stb. [1]

3.kép.

A Tűzoltó Múzeum kiadványai

A Múzeum tudományos tevékenysége nem lehet teljesen elszigetelt, ebben a munkában szükség van **együttműködésre**, amely a kutatómunka szükségszerű követelménye is. Az együttműködés magába foglalja:

- A tűzoltóügy nemzetközi szervezeteivel.
- Más bel-, és külföldi múzeumokkal.
- A BM kutató-, és tanintézeteivel, más kutatóhelyekkel és tanintézetekkel.
- Egyes kutatócsoportokkal való együttműködést. [1]

A tudományos ismeretközlés, valamint a Múzeum munkájának bemutatása a médiumokban. A Múzeumban folyó gyűjtemény feldolgozó tevékenység, valamint a tudományos kutatómunka eredményeinek közzététele az ismeretközlés változatos módszereivel történt/történik. Az intézmény fennállása óta az írott, az elektornikus média által nyújtott lehetőségek csaknem egész tárháza segítette ezt a munkát. A rádió, tv, a napi sajtótermékek, országos és helyi újságok, szaklapok, folyóiratok, az Internet, stb. álltak a Múzeum „szolgálatában”.

A műfaját tekintve: híradások, rövid filmek, ismertető, riportok, nyilatkozatok, tanulmányok, cikkek, könyvek, ismeretterjesztő kiadványok; tüzesetek, események ismertetése, leírása, stb. fémjelzik a tudományos, közművelődési, és ismeretterjesztő munkát. Szinte képtelenség felsorolni azokat a folyóiratokat és kiadványokat, amelyekben az írásos anyagok megjelentek.

A Tűzoltó Múzeum évkönyvei is tanúsítják, hogy milyen sokirányú (sok témát érintő) kutató és feldolgozó munka folyik a Múzeumban. Ennek igazolására álljon itt, hogy mely témákból jelentek meg közlemények az évkönyvekben:

- Tűzoltó Múzeum évkönyve I. 1984.
 - Minárovics János: A Tűzoltó Múzeum kialakulása, működése és tervei.
 - Szilágyi János: Tűzvédelem Aquicumban és a Római Birodalom más városaiban.
 - Tarján Rezső: Várostartók a XIX. század első felében.
 - Vissi Zsuzsanna: Esztergom város tűzrendészetének története.
 - Minárovics János: A világ első tűzoltói gyakorlatban bevált benzinmotoros gépjárműfecskeendője.
- Tűzoltó Múzeum évkönyve II. 1984.
 - Dr. Szabó Károly: Pécs tűzvédelmének kialakulása és fejlődése a legrégebbi időktől az önkéntes tűzoltóság megalakulásáig.
 - Minárovics János: Tűz megelőzéssel és tűzoltással kapcsolatos babonák.
 - Dr. Szabó Károly: Magyarország első tűzrendészeti törvénye és annak végrehajtási jogszabálya.
 - Dr. Szilágyi János: Tárgymutató a Magyar Tűzoltó című szakfolyóirat 1949-1959 évfolyamaihoz.
 - Minárovics János: A bonyhádi Tűzoltó Múzeum.
- Tűzoltó Múzeum évkönyve III. 1986 - 1987.
 - Minárovics János: A vízemelő gépektől a tűzoltófecskeendőkig. (Adatok a tűzoltófecskeendő kialakításának technikatörténeti vonatkozásaihoz.)
 - Dr. Szabó Károly: Pécs tűzvédelmének története a dualista Magyarországon 1867 – 1918.
 - Dr. Szabó Károly: Nemzetközi összefogás a tűzvédek ellen. (Adatok a nemzetközi tűzoltószövetség történetéhez.)

- Tűzoltó Múzeum évkönyve IV. 2003.
 - Réti Rezső: A tűzvédelem története az őskortól napjainkig. (A Tűzoltó Múzeum állandó kiállításának felújítása 1995 – 1998.)
 - Minárovics János: Tűzoltó érem és sisak kiállítás.
 - L. Szabó Béla: A sugárcsövek és a vízzeloltás fejlődéstörténete.
 - Minárovics János: „130 éves a Fővárosi Tűzoltóság” kiállítás ismertetése.
 - Csicsmann Gyula – Galántai Ágnes: Világtalálmány parancsra. (A világ első működőképes sűrített levegős légzőkészüléke.)
 - Minárovics János: Gondolatok az aquincumi tűzoltóság orgonájáról.
 - Minárovics János: Tűzoltó érdemekért adományozott érmek. I.
 - Dr. Szabó Károly: A tűzrendészetre vonatkozó fontosabb jogszabályok és rendelkezések 1948-ig.
 - Dr. Szabó Károly: Történések és események időrendben 1948-ig.
- Tűzoltó Múzeum évkönyve V. 2004.
 - Csicsmann Gyula: Egy kép margójára. (Az első fővárosi „tűzoltólaktanya”.)
 - Réti Rezső: Nagy nevek örökösei... (A Széchenyi fivérek emlékkiállítása a nagycenki kastélyban).
 - Minárovics János: Tűzoltó érdemekért adományozott érmek. II.
 - Minárovics János: Még egy kérdőjel az aquincumi víziorgonával kapcsolatban. (Kereszt jel a leletek között?)
 - Minárovics János: Beszámoló az aquincumi víziorgona működőképes víziorgonaként történő rekonstrukciójáról.
 - Minárovics János: Tűzistenek, égő áldozatok.
 - Dr. Szabó Károly: Pécs tűz elleni védelmének története 1918-tól 1948-ig, az állami tűzoltóság megalakulásáig.
 - Szócs István: Az impulzus tűzoltási technológia születése és a találmány sorsa napjainkig.
 - Benkő András: Tematikus filmklub a Tűzoltó Múzeumban.

Hivatalos összesítés nincs arról, hogy a Múzeum munkatársainak hány könyve⁹ jelent meg nyomtatásban, hány szakkönyv társszerzői, lektorai, szerkesztői, egyéb közreműködői, stb. voltak. A sok közül szemléltesse „a kézzel fogható valóságot” egy néhány:

- Dr. Szilágyi János, Dr. Szabó Károly: A tűzrendészet fejlődése az őskortól a modern időkig. (BM. Könyvkiadó, Budapest 1986. lektorálta: Minárovics János.)
- Tarján Rezső, Minárovics János: Az önkéntes tűzoltóság történetéből. (BM. Tűzrendészet Országos parancsnoksága Budapest 1968.)
- Tarján Rezső: A vízpuskától a centrifugál szivattyúig. (BM. Tűzrendészet Országos parancsnoksága Budapest 1964. Szerkesztette: Minárovics János.)
- Dr. Drozdik Sándor: Tűzoltó taktikai ismeretek. (PRO-SEC Kft, Budapest 1995. A reprodukciókat Csuzi Gábor a Tűzoltó Múzeum munkatársa készítette.)
- Minárovics János: A Tűzoltó Múzeum kialakulása és működése. (Különlenyomat a Magyar Műszaki Múzeumok 1964. évi Évkönyvéből, Budapest 1965.)
- Minárovics János: Az aquincumi víziorgona újabb rekonstrukciója. (Óbudai Múzeum, Budapest 2. kiadás 1998.)

⁹ Könyv alatt ismeretterjesztő kiadványt, szakkönyvet, technikatörténeti leírást, tankönyvet, stb. értek.

- Minárovics János: Gőzfecskendők a magyar tűzoltóságoknál. (Tűzoltó Múzeum, Budapest 2004.)
- Szabó Károly: Flórián a védőszent. (Szövetkezeti Szervezési Iroda, Budapest 1991.)
- Dr. Váry Lászlóné, Minárovics János: Szent Flórián a tűzoltók védőszentje. (BM. Tűzoltóság Országos Parancsnoksága, Budapest.)
- Minárovics János: A nagy elődök (A Magyar Országos Tűzoltó Szövetség elnökei és vezető férfiai 1871-1945. (OKF Tűzoltó Múzeum, Budapest 2002.)

A Tűzoltó Múzeum eddigi tudományos munkája, feldolgozói tevékenysége, és egyéb feltételek – a hiányzóknak az elbírálásig való - teljesítése alapján méltán pályázhat a Nemzetközi Tűzoltó Szövetség kategorizálása szerinti *Tűzoltó Múzeum* besorolás elnyeréséért.

Egy megjegyzés még ide kívánkozik.

A Múzeum létrehozásában, a gyűjtés beindításában, a gyűjtemény legjelentősebb részének megszerzésében, rendszerezésében, a világhírű aquincumi víziorgona rekonstrukciójának megalkotásában, az első állandó kiállítás létrehozásában, a gyűjtemény tudományos feldolgozásában, az intézmény népszerűsítésében, ismeretterjesztő cikksorozatok megjelentetésében, tanulmányok, könyvek megírásában, kiadásában, a nemzetközi kapcsolatok megteremtésében, stb. legnagyobb érdeme *Minárovics János nyugállományú tűzoltó ezredes alapító igazgató*nak van, aki még ma – muzeológusként - is segíti az intézmény munkáját. Eletműve alapján születésének 75. évfordulóján Pulszky Ferenc díjat kapott. (Az adományozó Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület.)

BEFEJEZÉS

A jövőre vonatkozóan le kell szögezni néhány sarkalatos megállapítást:

- Az elmúlt ötven év során soha sem merült fel a Múzeum törvényben előírt feladatainak csorbítására vonatkozó gondolat, remélhető ez a jövőben is így lesz. Az emlékkönyvek tanúsága szerint a látogatók nagyra értékelik, szükségesnek tartják a Múzeum létét, és munkáját, az állandó kiállítás anyagát szakszerűnek, érdekesnek, látványosnak tartják, amely amellet, hogy tanítja az embereket, erősíti a tűzvédelemben rájuk háruló felelősséget.
- A még jelenleg is működőképes struktúrát meg kell tartani, a jövőre vonatkozó tervek megvalósulása esetén a létszámkeret bővítése se legyen kizárva.
- A tudományos kutatómunka eredményeit, az intézmény tevékenységét bemutató, a tűzvédelmet népszerűsítő kiadványok, a közművelődési munka, amelyek eddig is beváltották a hozzá fűzött reményeket továbbra is az eddigi színvonalat tartva teljesítsék „küldetésüket”.
- A tudományos kutatómunkában, a gyűjtemény feldolgozásában, a közművelődési tevékenységben, a Múzeum népszerűsítésében élenjárók munkájának elismerését napirenden kell tartani, a szakmailag is sokszorosan elismert életművek kerüljenek az értéküknek megfelelő helyre.
- A gyűjtemény tudományos feldolgozása publikálásának ötven év alatt kialakított rendszerét meg kell tartani. A tudományos kutatómunkában

rejlő lehetőségeket továbbra is ki kell aknázni ennek érdekében a tanintézetekkel, a kutatókkal szorosabb kapcsolatot kell kiépíteni. A korábbinál nagyobb hangsúlyt kell helyezni a főiskolai, egyetemi hallgatók, fiatal kutatók tudományos munkájának segítésére, kutatási projektekbe való bevonására.

- A múzeumi gyűjtemény feldolgozásának publikációs lehetőségét bővíteni lehet feltehetően az OKF égisze alatt a Múzeum elektronikus könyvtárának a létrehozásával, olyan számvetéssel is, hogy ha az anyagi lehetőségek nem teszik lehetővé nyomtatott formában a Múzeumi Évkönyv megjelentetését, akkor annak soros száma ott jelenjen meg. (Egyébként az Évkönyv megjelentethető korlátozott példányszámban nyomtatásban és CD-n, vagy csak CD-n is.)
- Tartalommal kell megtölteni az oktatási intézményekkel formálisan létező kapcsolatainkat. Adjunk értelmet a Szent István Egyetem tűz-, és katasztrófavédelmi oktatási szervezeti egységeivel, a BM Katasztrófavédelmi Oktatási Központtal, a Gábor Dénes Műszaki Informatikai Főiskolával, a BM Rendőrtiszti Főiskolával, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemmel meglévő kapcsolatoknak. Az együttműködés terjedjen ki a szakdolgozatok, diplomamunkák témavezetésére, bírálatára; technikatörténeti tanulmányok elkészítésének segítésére; előadások, bemutatók megtartására; a doktori képzésben témavezetésre, műhelyvitan részt vételre, doktori (PhD) értekezések bírálatára, kurzusok meghirdetésére, a meghirdetett tantárgyak oktatására, vizsgákon közreműködésre, közös kutatási feladatokban való részt vételre, stb.
- A Múzeumban már korábban is funkcionáló témafelelősi rendszert a lehetőségek keretein belül meg kell újítani.
- A szakmai tudományos, a tudományos rendezvényeken, konferenciákon a Múzeum munkáját, kutatási eredményeit, az egyéni kutatómunkában való előrehaladást bemutató előadások megtartásának lehetőségeit meg kell teremteni. Közkinccsé kell tenni azt a tudást és szakértelmet, amelyet képviselünk, és megtestesítünk.
- A felsoroltak teljesítése ember próbáló mindennapos munkát jelent, de ezek nagy részének teljesülése a Tűzoltó Múzeum társadalmi elismertségének, tekintélyének további szilárdulását jelenti. Az ilyen feladatok teljesítése érdekében érdemes dolgozni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] LANTÓDI József: A hadtudományi kutatásról. (Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1972.)
- [2] Az 1997. évi CXL törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről.
- [3] Szemelvények II. kötet. (MNVK Tudományos osztály, MNVK Szabályzatszerkesztő és koordinációs osztály, Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest 1980. Hadtörténelem címszó. 83-87. oldal.)
- [4] A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság 1990-2000. (Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 2000. november.)
- [5] NAGY László: Előszó. (A tízéves Magyar Hadtudományi Társaság 1990-2000. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest 2000. november. 7-8. oldal.)

[6] 1969. évi III. sz. törvény a szerzői jog védelméről.

[7] JUHÁSZ Litza: Kapcsolattartás a múzeum és az iskolák között. Hídépítés osztálylátogatásokkal. I. rész. (Múzeumi Hírlevél. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, XXVI. évfolyam 5. szám 2005. május. 161-162. oldal.)

[8] JUHÁSZ Litza: Kapcsolattartás a múzeum és az iskolák között. Hídépítés osztálylátogatásokkal. II. rész. (Múzeumi Hírlevél. Kulturális Örökségvédelmi Hivatal és Magyar Nemzeti Múzeum. Budapest, XXVI. évfolyam 5. szám 2005. május. 194-196. oldal.)

A képek jegyzéke:

- 1. Az aquincumi víziorgona rekonstrukciója.** Forrás: a Tűzoltó Múzeum archívuma.
- 2. A sugárcső kiállítás egy részlete.** Forrás: a Tűzoltó Múzeum archívuma.
- 3. A Tűzoltó Múzeum kiadványai.** Forrás: a Tűzoltó Múzeum archívuma.

A cikk megjelent a Tűzoltó Múzeum jubileumi 2005. évi (VI) évkönyvében 44-59. oldal.